

Quintessence philolog
ЛУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

А. БЕЛИЋ

УЗ

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у Београду, М. РЕШЕТАРА, проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив. у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив. у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА, проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА, проф. Унив. у Београду.

КЊИГА V.

БЕОГРАД 1925—1926.

13. Прилог тајним језицима.

(Из мојих забележака.)

На својим честим путовањима по нашим земљама ја сам тајне језике лично испитивао и по нешто прибележио, што други нису запазили; зато и износим ова своја опажања. Одмах ћу и то навести да се ретко могу и два човека наћи који се у длаку слажу у знању тајног језика. Ово сам опазио како по Македонији тако и по Старој Србији. На пр. у дунђерском сиринићском језику газда се каже час *манча*, час *манче*, у осаћанском купус *џалорам*, а и *џалуран*; али има према селу одакле је дунђерин и сасвим друкчијих речи, ма да је село у непосредној близини.

Код занатлија који морају да иду по гурбету, па и код муслимана који иду да раде, тајни је језик врло распрострањен, јер је пре био и преко потребан. Њега је измислила невоља, да их газде не разумеју.

Осаћани, зидари из Босне, око Сребрнице, за свој тајни језик кажу да је *баналачки*¹; Срби зидари из Сиринићске жупе на Шар-Планини зову га *бошкашким* или *бошкачким* језиком, јер се у њих тајним језиком зидар зове *бошкач* или *бошкаћ*. Занимљиво је што дојрански зидари, слично, зову овај тајни језик *бошковским*, а за зидара кажу исто као и Сиринићани *бошкач*. Српски прилепски зидари зову га *вешкарским* језиком, а сремски просјаци *гегавачким*. Поређење лексичко дојранског зидарског језика са сиринићским даће, извесно, много нових видика, може бити и о миграцијама. Дојрански тајни језик има подударности и с неврокопским.

Грнчарски тајни језик у Приштини занимљив је, што има неке речи по облику средне гегавачком као: *чкавац* човек, а овако исто веле темнићске и врањске мутавџије, а гегавачки се каже *кевац* за оца. Према првобитном значењу ове речи, узете из арбанаског језика (*šká* „Словен“ од *Sclavus*, G. Meyer, *Etym. Wört. der alb. Spr.* 410), код грнчара *чкавац* значи и Србин. *Вајзда* значи девојка, а реч је арнаутска (*vajze*), *зура* је вода, а произлази од арнаутске речи *џиџе*, која, истина, значи мокраћа; тако и *досовина* свињетина долази од арнаутског имена *dose* свиње; *џлакурана* значи жена, па и она је изведена од арб. речи за стару жену *рџак*; међутим *карне* месо узето је од Влаха.

¹ Исп. и код Луке Грђића-Бјелокосића, Гласник Земаљског Музеја за Босну и Херцеговину XII, 1900, св. 3—4.

Неке су приштевске тајне грнчарске речи лепо скројене: Арнаутина зову *Крѣаѣшин* а ова реч је изведена од крпа, „гребен“ која се налази у диалектима Јужне Србије, где је зацело унесена из арбанаскога (*карге* „гребен“); истога порекла је и *крѣаѣшно*, којим се означаје на Копаонику место кршевито, планинско, ломно и т. д. За хоџу кажу *ѣечурка*, ваљда због турбана што је на њу налик. Циганина зову *ѣаверац*, исп. ниже „паверица“ — ватра; за конзула кажу *ѣлаѣшнар*, ваљда што га замишљају да је богат као платнар. За џамију кажу *буква*, ваљда због висине. Неке су им речи врло лепе, на пр. сиринићски зидари цркву зову, као и Власи, *бисерком* од цинцарског *biserică* (лат. *basilica*), а приштевски грнчари *жермерницом*; за сунце ови последњи веле *рајко*, а за дан *мерач* и т. д.

Неке су тајне речи постале ономатопејски, као сиринићски *мрмач* за попа, што мрмори кад чита молитву као и *чаѣрљ* „поп“ у Рачи (Милићевић, Кнежевина Србија 566), које је Јагић (Arch. f. slav. Phil. VII 102) с правом доводио у везу са *чаѣрљаѣши* „немарно читати“. На исти начин је образован и израз којим београдски шатровци зову банку *шушкалицом*, што шушти.¹

Овде наводим још нешто различног материјала.

1. Из *осаѣанског* језика (што већином нема код Грђића): *чко-јиѣши* — ићи (од арбанаског *ѣкоѣ* „пролазим“), *букурлијаш* — бог, *букурлија* — црква (код Милићевића „букурија“, произлази од арнаутске речи *букур* — красан), *орман* — шума и дрво (по турском), *букеѣаш* — хлеб (код Грђића *буке*, од арнаутског *ѣике*, истог значења), *ѣочкој ми букеѣаш* — дај ми хлеба, *ѣолорам* — купус (код Грђића „палуран“), *кеѣураница* — око, *кеѣураѣши* — гледати (*кеѣуралица кеѣура* — око гледа), *Зоѣ* — Турчин од арбанаског *зоѣ* „господин“, отуда и презиме Зотовић, *ѣашак* — јаје (турски), *ѣрем* — човек (од араутског *ѣрим* „храбар“), *ѣремка* — жена (изведено од *ѣрем*), *шумњак* — богаташ од арбанаског *ѣите* „много“.

2. Из *грнчарског* језика у Приштини: *чкавац* — човек и Србин, *ѣиѣла* — „долази“ које Јагић изводи од *ѣиѣела* (Die Geheimnissprachen bei den Slaven, 26), *Лаурица* — Турчин, *Крѣаѣшин* — Арнаутин, *Паверац* — Циганин, *ѣечурка* — хоџа, *калѣан* — поп,² *букар* — хлеб, *аѣсик* — добар, *нерен* — рђав, а и Турчин (од арбанаског *ѣег* „човек“), *ѣљакура* — жена, *каракаѣиѣица* — султан, *ѣорбовина* — кафа, а чује се и

¹ Потпуно на исти начин скројена је и немачка скитничка („вагабунтска“) реч за сламу *Rauschert*, јер шушти.

² „Калѣан“ је из тајних језика примљено и у обичан језик, али подругљиво. Порекла је нејасна. Јагић мисли о. с. 26 да је та реч у вези са „калуѣер“.

чађа, *џалинка* — ракија в. словачки „*palenka*“, „*Brantwein*“, *ордија* — вино (од арбанаског *ardí* „лоза“; тако отпада Јагићев покушај, о. с. 26., да *ордуј*, у Осату, доведе у везу са арбанаским *uroig* „напијам“, и да „ордуј“ преведе са „зравица“; за ту реч имају Арбанаси *urftm*), *зура* — вода (и бошкачки тако), *џилавеновац* (изведено од „пилав“), *касарина* — кућа (од рум. *casă* „кућа“), *кенка* — пас (од рум. *cipe* „пас“), *циљје левај* — тамо иди, *мушкови* — нечист (од арнаутске *mat* „љутска и животињска нечист“), *Крша* — Арнаутин, *савра* — пушка, *крушиши* — јести, *мермерница* — црква, *карне* — месо (влашки).

3. Из *зидарског* језика у Сиринићу на Шар-Планини: *манча* — газда (*догурује манча* — долази газда), *манчејовица* — газдарица, *Поринша* — Турчин, *скојак* — девојка, *нарго* — полако, *Реска* — Арнаутин, *клинчаница* — кућа, *бошкаћ* — зидар, мајстор; *жилавиши* — задати, *калос* — хлеб (од грчког „леп“), *ајсик* — добар, *џосан* — Србин, *мрсан* — Турчин, *белача* — ракија, лончарски *џалинка*, *долга* — надница (*долга није ајсика* — надница није добра), *не сјевајше* — не говорите, *гураши* — ићи, *догураши* — доћи, *нагураши* — дати, *бубаји* — јести (прешло и у обичан говор), *гуранка* — нога, *лиманово* — сир; у целом приштевском крају код мухамеданских Цигана постоји име *Лиман*, а у Скопљу се, по томе, и један хоџа презива „Лимановић“; *бисерка* — црква, *џошегало* или *крваво* — месо, *клинка* кућа (в. горе), *лојавка* — свећа, *шоре* — вино (од *шира*), *росоман* — камен, *ајсика* — ракија, *рајко* — сунце, *манука* — жена (од ње је произведена *манчејовица* — газдарица); *широк* — варош; од ове речи прилепски зидари скројили су име за Битољ — *Широкана*, а за Прилеп — *Широкија*; *клемкача* — секира, *цевка* — пушка (лончарски *савра*), *ћорац* — фишек, *најеваши* — казати, *цкивало* — око (и лончарски), *мркла* — ноћ, *чађа* — кафа, *чукач* — часовник (и лончарски), *мерач* — дан, *ћуров* — дуван (а лончарски *ћуровник*), *кошман* — господар (види се да је слична „манча“ — газда). „Ципља Лаурица да т’улуза“ — „Иде Турчин да те убије“. Код темнићских мутавџија „лузати“ значи тући, дакле, на исто се своди. *Кривача* — пушка; „цкивај га“ — „гле га“; „ајде да камсујемо“ — „хајде да једемо“. *Љадроши* — укради, *љадросо* — украо (од јевр.-шпанског *ladro* „лупеж“; извођењу из румунског противи се *d*, исп. рум. *alatra*); *гусиа* — шума (исп. чешко *houšť* „цбуње“).

4. Из *вешкарског* језика: *мрсан* — Турчин, *џосан* — Србин и сваки хришћанин, *манош* — инжињер, *манукош* — господар (иде господар — *манукош гураш*), *бошкачош* — зидар, *калоцник* — хлеб

(имаш ли хлеба — *кеваш калоцник*? Немам — *не кевам*), *скивај* — *пази*, *одгуро* — *отишао*, *муклес не највеај се* — *ћути!*, *манук* — *човек*, *манука* — *жена* (овако и код приштевских зидара), *чукаћош* — *чекић*, *чукалец* — *часовник*, *клинка* — *кућа*, *лајач* — *пас*, *гребач* — *мачка*, *рзач* — *коњ*, *драйаши* — *јести* (*омалаксик за драјање* — *гладан је*), *Широкана* — *Битољ*, *Широкија* — *Прилеп*, *Бељион* — *Београд*. Интересантно је да вешкарски језик има и разрађен опсцени речник, али ја ћу га изоставити.

5. О *гегавачком* тајном језику. Нешто мало је Вук скупио о њему у Срему. Ја сам узалуд слепце припитивао, ма да су ми још пре 15 година говорили да има неких који нешто знају. Има духовитости у њему. На пр. *ѿаверица* — *ватра*, *ѿаверњак* — *лонац*.

6. *Калајциски* тајни језик врло је богат, али је мени у рату грађа пропала. Остало ми је само да у Призрену кажу *скуштура* — *укради* (в. рум. *scutur* „продрмати“), а у Босанској Крајини *аре* — *јесте*, *норе* — *није* (из румунскога).

7. *Говедарски* језик познат је младежи, особито пастирима свуд редом по нашим крајевима, а највише у Црној Гори, где је сточарство претежно јаче од земљорадње. Има га и код земљорадника, али знатно мање, и опет се и ту највише њиме служе пастири, јер су највише доколни, па убијају време којечим: свирањем, дељањем, причицама, пословицама, загонеткама и говедарским језиком, како се по правилу рекне у западним нашим странама. Међутим овај језик није тајан него потпуно јаван, зато се свака реч, истина брзо али гласно, изговара. Вештина овога говора састоји се у дометању извесних слогова и прематању њихову у речима. По правилу умећу се два слога, од којих се један може састојати и само од једног гласа — самогласника. Ако их има три, онда сва три почињу истим сугласником, а самогласнике за себе на завршетку мењају. У неком случају се подешава као *слик* да дометнути слог има исти самогласник у завршетку као и први слог. Интересна је појава и у томе, што је допуштено прво исказати други слог, па тек потом први. Курзив означава обичне говорне слокове. Кад остане само један сугласник, он се просто споји са уметнутим слогом.

Примери из *андријевачког* говора. С уметањем у и *ње* и *оње*: *оћу* = *у-ћу о-ње*; *идем у школу* = *у-дем и-ње у-оње у-лу шко-ње*; *Бога ми* = *у-га ми Бо-ње*; *радим* = *у-дим ра-ње*. Са *фо*, *фа*, *фи*; *Бога ми* = *Бо-фо га-фа ми-фи*; *радим* = *ра-фа ди-фим*. Са *да*, *ди*, *до*, *де*: *радим* = *ра-да ди-дим* (овде је „м“ на крају прилепљено);

радио = *ра-да ди-ди о-до*; плакао = *ѿла-да ка-да о-до*; идем = *и-ди де-дем*.

„Ткати“ се може и с *ка, ма* и са свим могућним комбинацијама.

У Доњој Коњуши, срезу прокупачком, округа топличког, нашао сам на неки чудновати говедарски језик (испитивао сам фамилију Поповића, досељену из крушевачког округа); али, на жалост, не намерих се на доброг znalца, па ми никако није пошло за руком да ухватим правило. Зато и овај посао треба систематски радити и цео целцати речник исписати, порекло, одакле је становништво, да ли тог језика има и у старој колевци одакле су се кренули и т. д. У Топлици је тешко се наћи и због тога што је становништво све ново, из многобројних крајева, често врло удаљених.

8. *Изврнуѿ* говор. Опет је у Црној Гори овај говор више распрострањен него на другим местима; али да ли га практикују и неписмени, на жалост, нисам испитао, него знам да се писмени њиме служе. Врло је тежак. На пр. плакао кажу *оакалѿ*, Лалевић = *ћивелал* и т. д. Вежбањем дотле се усаврше да готово течно њиме говоре.

Ово изнесох овде, не би ли потакао друге који су у додиру са народом и имају прилике да посматрају и ову страну његова живота, — да систематски изнесу материјал до којег могу доћи из различних крајева. Тада ће се моћи нешто тачније рећи о постанку и развоју тајних језика код нас. Материјал који је код нас до сада изнесен (у различним публикацијама српскохрватским) — за то ипак није још довољан.

Сима Тројановић.

14. Le lieu de naissance de Saint Jérôme.

Que le lecteur se rassure. Il n'entre pas dans mon intention de grossir le nombre des hypothèses sur l'emplacement du bourg de Stridone que l'on trouvera énumérées et discutées dans la savante étude de Monseigneur Bulić, *Stridone, luogo natale di S. Girolamo* (Rome 1920, extrait de la *Miscellanea Geronimiana*). Le but beaucoup plus modeste de ces lignes est de présenter quelques considérations sur la forme du nom de cette localité. Il y a là, en effet, un petit problème qui n'a pas encore été signalé, que je sache, et qui mérite de retenir notre attention.